

riječi su kojima Wolf završava svoj rad i time ostavlja prostora za već dugo otvoren diskurs o službenoj šutnji Katoličke crkve u kontekstu politički osjetljivih događaja.

Knjiga je domišljat spoj novoistraženih i objavljenih izvora s već poznatim povijesnim narativom, u sklopu kojega je autor vodio računa o korištenim historio-ografskim metodama i znanju o dogmatskim i ideološkim prijeporima. Na inovativan način proučava se Crkva kao institucija te odluke Rimske kurije koje proizlaze ili iz uvjerenja o čuvanju dogme ili iz reakcije na aktualne događaje. Djelo se preporučuje svima koje zanima složen odnos Katoličke crkve i Trećega Reicha, pogotovo u kontekstu novih spoznaja i historiografskoga razvoja nakon otvorenoga pristupa dokumentima pontifikata pape Pija XII. od 2020. godine.

Karolina Kompes

Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda. Zbornik radova znanstveno-stručnog simpozija Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda, ur. Wollfy Krašić i Ivan Tepeš (Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu; Počasni bleiburški vod, 2024.), 335 str.

U Zagrebu je 29. i 30. listopada 2024. održan znanstveno-stručni simpozij *Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda* u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu (FHS), Počasnoga bleiburškog voda (PBV) i Hrvatske matice iseljenika, pod pokroviteljstvom Hrvatskoga sabora i supokroviteljstvom Hrvatske biskupske konferencije i Ministarstva hrvatskih branitelja.

Raspon tema ide od onih koje obrađuju komunističke zločine pred kraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, pogleda na opisane događaje iz britanske perspektive, osvrta na prva organizirana komemoriranja, obilježavanja stradanja u organizaciji društava i zajednica hrvatske političke emigracije, pa do djelatnosti jugoslavenske tajne službe i političke policije.

Zbornik se sastoji od *Predgovora* s programom simpozija te cjelina: *Znanstveni radovi*, *Stručni radovi* i *Eseji*. Sadržava i kazalo imena.

Cjelinu *Znanstveni radovi* otvara prethodno priopćenje „Najistaknutije komemoracije Bleiburške tragedije u hrvatskim iseljeničkim zajednicama i na Bleiburškom polju u razdoblju od 1945. do 1990. godine” (str. 13–30) Wollfyja Krašića (FHS). Rad donosi pregled najvažnijih komemoracija za stradale bleiburške tragedije od 1945. do 1990., kao i podatke o organizatorima tih komemorativnih djelatnosti, isključivo iz reda hrvatske političke emigracije. Pritom analizom u fokus stavlja komemoracije na prostoru Europe, obiju Amerika i Australije, dok se glede komemoracija u Austriji na groblju u Unterloibachu i na Bleiburškom polju dotiče one održane 1990.

Slijedi izvorni znanstveni rad „Odnos emigrantskog HSS-a prema obilježavanju Bleiburške tragedije” (str. 31–63) Ivana Tepeša (Hrvatska matica iseljenika). Obuhvaća razdoblje od završetka Drugoga svjetskog rata do 1989. U fokusu su četiri faze evoluiranja odnosa emigrantskoga HSS-a prema obilježavanju bleiburške tragedije, od javne šutnje o njoj do završne faze označene djelima Bernarda Georgea, Aleksandra Solženjicina i Nikolaja Tolstoja („Žrtve Jalte”), u kojoj dolazi do potpunoga prihvaćanja Bleiburga kao tragedije hrvatskoga naroda.

Kao treći članak objavljen je pregledni rad „Revolucionarni teror OZN-e u Srbiji 1944-1946. prema istraživanjima Državne komisije za tajne grobnice” (str. 64–86) Srđana Cvetkovića (Institut za savremenu istoriju, Beograd, Srbija). Autor se bavi prikazom organizacije i provedbe djelovanja komunističkih vlasti u Srbiji u razdoblju 1944. – 1946., koje se opisuje „etosom odmazde” iz osobnih razloga, ali i dobro isplaniranom i orkestriranom komunističkom revolucijom radi etapne eliminacije klanjskih i političkih protivnika novouspostavljene vlasti, povjerene tajnoj policiji i sudovima u montiranim političkim procesima.

Pregledni rad „Likvidacija crnogorskih nacionalnih snaga u Sloveniji svibnja 1945. i njihov zaborav u Crnoj Gori” (str. 87–102) donosi Bojan Dimitrijević (Institut za savremenu istoriju, Beograd, Srbija). Prikazuje se povlačenje crnogorskih nacionalnih snaga – četnika – od prosinca 1944. do svibnja 1945., s naglaskom na predaju partizanskim snagama od britanskih snaga, nakon čega slijede masovna strijeljanja na prostorima oko Maribora.

Mario Jareb (Hrvatski institut za povijest, Zagreb) u preglednom radu „Isticanje hrvatskih nacionalnih simbola na komemoracijama na Bleiburškom polju i manipulacije simbolima” (str. 103–126) daje pregled isticanja hrvatskih nacionalnih simbola tijekom komemoracija na Bleiburškom polju, počevši od 1951. pa do posljednje masovno posjećene komemoracije iz 2019. Pritom iznosi i pojave isticanja ustaških obilježja i vrednuje razmjere takvih pojava. Naposljetku je progovorio o zabrani hrvatskoga šahiranoga grba i zastave s tim grbom u Austriji u prosincu 2021.

Šesti u cjelini *Znanstveni radovi* jest pregledni rad „Kultura sjećanja na Bleiburg u hrvatskom i europskom kontekstu” (str. 127–150) Vlatke Vukelić (FHS). Autorica opisuje pojam „kultura sjećanja” analizom hrvatske žrtve nakon Drugoga svjetskog rata identificirane pojmom „Bleiburg”. Opisuje i institucionalizaciju sjećanja na žrtve totalitarnih režima u rezolucijama Vijeća Europe, ocjenjujući da je Hrvatska u tom smislu tek u početnoj fazi, osobito u pogledu žrtava komunističkoga totalitarizma, ocjenjujući Bleiburško polje važnim mjestom sjećanja za hrvatski identitet.

Pregledni rad „Odnos ‘antifašista’ u Hrvatskoj prema kulturi sjećanja na poratne žrtve drugog svjetskog rata” (str. 151–171) donosi Vladimir Šumanović (FHS). Autor problematizira odnos Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske (SABA RH), inače sljednika Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) iz Jugoslavije, koji se prema komunističkim žrtvama s kraja Drugoga svjetskog rata i poraća postavlja krajnje negativno, označavajući primjerice stradale „zločincima” nad kojima je provedena „pravedna kazna”.

Cjelina *Znanstveni radovi* sadržava i rad „Djelovanje Sektora za žrtve drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja pri Ministarstvu hrvatskih branitelja na primjeru istraživanja masovne grobnice Križanov Jarek 1, Maceljska gora” (str. 172–191) Ane Mikulke i Ivone Paltrinieri (Ministarstvo hrvatskih branitelja) te Amira Obhodaša (Hrvatski državni arhiv). Rad donosi pregled poduzetih radnji na istraživanju grobnice na lokaciji Križanov jarek 1 na Maceljskoj gori kao ogledni primjer „hrvatskoga modela” traženja nestalih osoba. Autori prikazuju forenzičke rezultate, podatke i nalaze nakon ekshumacija, a daju i uvid u razvijanje modela traženja nestalih osoba koje vodi Uprava za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja.

Cjelinu *Stručni radovi* čine četiri rada, od kojih je prvi „Jugoslavenska UDBA protiv Počasnog bleiburškog voda (na temelju dokumentacije iz arhiva Hrvatske, Bosansko hercegovačke i Savezne UDBE)” (str. 193–219) Bože Vukušića (PBV). Istražuje se sustavno djelovanje jugoslavenskoga komunističkoga represivnog aparata (UDBA) protiv PBV-a kao ključne organizacije hrvatske (političke) emigracije posvećene očuvanju sjećanja na žrtve križnoga puta 1945. nadzorom, ucjenama, otmicama, ubojstvima i drugim subverzivnim metodama, kao i stvaranjem velike suradničke mreže, kojoj su pripadali čak i neki članovi PBV-a.

Drugi rad je „Slovenska UDBA protiv Počasnog bleiburškog voda – slučaj Nikice Martinovića” (str. 219–256) Igora Omerze. Autor je rekonstruiranjem događaja na temelju analize dokumentacije slovenske UDBA-e obradio njezino djelovanje protiv Nikice Martinovića „kao ključne osobe ustaške grupacije PBV”, stvaranjem mreže suradnika, uhođenjem i končano ubojstvom, što se intenzivira u razdoblju priprema za komemoriranje 30. obljetnice u svibnju 1975.

Slijedi rad „Djelovanje Hrvatske državne komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava drugog svjetskog rata” (str. 257–273) Ivana Kozlice. Autor opisuje kronologiju osnivanja, sastav i osmogodišnji rad Državne komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, od imenovanja članova 19. studenog 1991. do njezina ukidanja 28. svibnja 2002. Detaljno su doneseni i tablični prikazi podataka o žrtvama po svim županijama i Gradu Zagrebu.

Posljednji rad ove cjeline je „Rad Komisije Vlade Republike Slovenije za rješavanje pitanja prikrivenih grobišta” (str. 274–302) Mitje Ferenca (Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija). Autor opisuje rezultate rada Komisije Vlade Republike Slovenije za rješavanje pitanja prikrivenih grobišta kojim se vraća civilizacijski dug evidentiranjem, terenskom provjerom, obilježavanjem i uređenjem grobova te ekshumacijom žrtava.

Treća cjelina zbornika obuhvaća dva eseja. Prvi je „Sudjelovanje Katoličke Crkve u Hrvata u obilježavanju Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda” (str. 304–314) Ante Kutleše. Autor je kronološki obuhvatio događaje koji su označili suvremenu povijest Hrvatske s naglaskom na ulozi Katoličke crkve u čuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta. Naposljetku se osvrnuo na ulogu hrvatskih katoličkih svećenika i redovnika u emigraciji u kontekstu rada PBV-a i komemoriranja bleiburške tragedije.

Drugi je esej „Bleiburška tragedija i odgovornost – mentaliteti i motivi” Robina Harrisa. Rad temeljen na izlaganju na simpoziju u fokus stavlja mentalitete i motive sudionika događaja iz svibnja 1945., pritom jasno upućujući na zaključak o namjeri jugoslavenske komunističke vlasti u eliminaciji stvarnih i potencijalnih neprijatelja. Posebno se osvrće na ulogu i položaj britanskih snaga stavljanjem u kontekst prisilne repatrijacije na temelju sporazuma postignutog u Jalti, konačno ocjenjujući bleiburšku tragediju posljedicom niza propusta i neodlučnosti britanske strane.

Pri kraju knjige nalazi se abecedno kazalo imena. Knjiga jasno i pregledno donosi sve teme i radove, uz velik broj fotografija i tabličnih prikaza koji su znatno obogatili sadržaj zbornika. Problematika „bleiburške tragedije” u kontekstu kulture sjećanja kao povijesnoga i psihološko-političkoga fenomena u ovom je zborniku primjereno obrađena.

Branimir Zmijanović

Hrvoje Mandić, *Rat nakon rata 1945.-1951. Kazneni progoni jataka protukomunističke gerile u Hercegovini* (Zagreb: Despot Infinitus, 2025.), 374 str.

Rat nakon rata 1945.-1951. Kazneni progoni jataka protukomunističke gerile u Hercegovini druga je knjiga autora Hrvoja Mandića. Objavljena je 2025., a izdavač je Despot Infinitus. Izvršni urednik knjige je Danijel Tadić, a recenzenti su dr. sc. Mario Jareb i dr. sc. Zlatko Begonja, izv. prof. Knjiga sadržava 374 stranice, a sastoji se od sveukupno 31 poglavlja. Nakon „Predgovora” (str. 11–12) slijedi poglavlje „Pregled dosadašnjih istraživanja” (str. 13–22), u kojem autor posebno naglašava činjenicu da navedena tema nije znanstveno obrađena u dosadašnjim istraživanjima bosanskohercegovačke i hrvatske historiografije. U „Uvodu” (str. 23–26) kratko definira najvažnije pojmove poput jataka i protukomunističke gerile te analizira kaznene ekspedicije u kojima je pobijena većina hrvatske protukomunističke gerile u Hercegovini od 1946. do 1951. godine. Tema je obrađena u 21 poglavlju, a razrada se može podijeliti na dva glavna dijela. U prvom su opisane posljedice završetka ratnih zbivanja u Hercegovini, pojave prvih protukomunističkih gerilaca te njihovo djelovanje, a drugi dio razrade posvećen je sudskim procesima protiv jataka na području cijele Hercegovine. Nakon toga slijede „Zaključna razmatranja” (str. 309–314), „Sažetak” na engleskom jeziku (str. 315–320), „Popis kartica” (str. 321–322), „Izvori i literatura” (str. 323–332), „Kazalo imena” (str. 333–370), „Popis sponzora” (str. 371–372) i „Bilješke o autoru” (str. 373).

U prvom poglavlju, „Odnosi i postupci JA prema Hrvatima i poraženim pripadnicima OS NDH u Mostaru i Nevesinju” (str. 27–54), autor prikazuje situaciju u Bosni i Hercegovini pred kraj Drugoga svjetskog rata. Posebno se analiziraju borbe za Mostar od 13. do 15. veljače 1945., kad su nakon osvajanja Huma u južni dio grada ušle postrojbe 19. dalmatinske divizije, 6. dalmatinske brigade, 14. dalmatinske brigade